

העמק דבר, הקדמה – 'קדמת העמק'

ב. וכך הוא לדורות, אין הבנת כל האדם שוה במקראי קדש, אפילו מי שלא הגיע לעמוד על דיוק הלשון, אלא על שטחיות הפרשה וצורתה החיצונית, וכמו שהיתה מועתקת ללשון אחר שאז לא שייך דיוק אותיות. וכן היתה באמת עיקר הבנת המקרא באומות הקדם, שצוה הקב"ה למשה ויהושע להעתיק בשבעים לשון כדאיתא בסוטה (לב,א). מכל מקום אינו דומה קורא אותה בפעם הראשונה לחזור ושונה אותה, וכדאיתא במגילה (ד,א) 'כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתנייה', ובאה הגמרא שם לבאר הא דאמר ריב"ל 'חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום', סבור מינה למיתני מתניתין דידה ביום³, א"ר ירמיה, לדידי מיפרשא לי מיניה דר' חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור⁴ וכו'. וכבר ידוע הפלא שבזה, דאם כן מאי קמ"ל ריב"ל הרי משנתנו היא (כ,א) שאין קורין את המגילה אלא ביום. ונראה דבא ריב"ל עצמו לבאר דבריו במה שאמר 'ולשנותה ביום' ולא אמר 'לקרות את המגילה בלילה וביום', אלא להא לא אצטרך דמשנתנו היא. ולא העלה ריב"ל אלא דמצוה לשנותה ביום, והיינו 'כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתנייה', דמשמעו כדי להתבונן בה יותר. כך מצוה לקרות המגילה ביום בשום לב יותר ממה שקורא בלילה.

חומש העמק דבר <חדש> עמוד מס 16 א (בראשית) ברלין, נפתלי צבי יהודה בן יעקב הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אבל עוד הזהירה תורה בספר דברים (לב,מו) "שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום, אשר תצום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת, כי לא דבר ריק הוא מכם". וביארנו במקומו שא"א לפרש אזהרה זו על מצות עשה הכתובה בתורה¹⁰, אלא אזהרה זו על הבין במקרא על כל קוץ וקוץ שלא לחשוב ח"ו שנפל במקרה לכתוב כך, ע"ז אמרה תורה "כי לא דבר ריק הוא מכם", ופירשו בירושלמי פאה (א,א) 'ואם ריק הוא, מכם הוא ריק, שאין אתם יגעין בה'. ובמקומו (שם פסוק מ"ז) ביארנו פירוש "מכם", דכעובדי כוכבים אע"ג שרצון הקב"ה שילמדו מקרא¹¹, ומש"ה צוה הקב"ה להעתיק על שבעים לשון¹², אבל לא שיעמיקו בדקדוק הלשון, משא"כ חומש העמק דבר <חדש> עמוד מס 17 א (בראשית) ברלין, נפתלי צבי יהודה בן יעקב הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לישראל "לא דבר ריק הוא", ועליהם לדקדק בכל האפשר. ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא (יח,ה)¹³.

חומש העמק דבר <חדש> עמוד מס 18 א (בראשית) ברלין, נפתלי צבי יהודה בן יעקב הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ספר בראשית פרק יב

(א) ויאמר ידוד אל אברם לה לה מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר ארצה:

(ז) וירא ידוד אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לידוד הנראה אליו:

העמק דבר על בראשית פרק יב פסוק ז

וירא ה' וגו'. אבל באמירה ראשונה לא נראה אליו ה'. כי אם שמע דברו. והוא משום שלא היה המקום ראוי לגלוי שכינה. ולא לעבודת הקרבנות עד שבא לא"י. וכדנתי' במכילתא ריש פ' בא עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל א"י ראוי למזבח. וזהו למסיים המקרא ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו. וידע מזה שנראה אליו שהמקום מוכשר לעבודת מזבח:

משך חכמה על בראשית פרק יב פסוק ז

ויבן שם מזבח לד' הנראה אליו - הענין הוא עפ"י מש"כ (איוב יט, כו) ומבשרי אחזה אלקה והוא לדעתי כי הנפש עצמו משכיל רוחני משיג אמיתת השי"ת מציאותו ומוראו וכבודו רק בשביל שמלוכש בחומר גס מסך מבדיל חוצץ בינו לאביו שבשמים נחוץ לנו התורה שהיא כלי המחזה (מיקראסקופ) לזכך החומר ולהסיר מלבושיו הצואים עד כי ישוב כמו טרם הולדו.

[וזו מאמרם ז"ל (ברכות לב:) משחרב בהמ"ק מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, והכוונה מחיצת החומרי אשר יפסיק בין זוהר השגחתו באספקלריא המאירה לישראל], וא"כ הנראה כי זה ביכולת החומר להזדכך עד אשר לא מפסיק בין זוהר אשנבי הרוחני לבלי לחצוץ בהשכלתו, אבל לראות יותר מאשריראה המשכיל בהיותו במציאותו בעצמו בלא לבוש הגשמי זה אינו באפשרי, לכן אמר כי לא כן, כי כאשר יש כלי הבטה וכלי המחזה אשר יגדילו חוש הראות אלף פעמים כפי היותו כן יש בכח השלם האלדי לזכך את החומר עד כי ישוב למחזה מלוטשה ובהירה מגדלת עיני הנפש אלף פעמים לאין מספר שתראה מראות אלקים, וזה ומבשרי מן הבשר הוא החומר הגס [ככתוב לב בשר (יחזקאל יא.יט) עיני בשר (איוב י, ד) אחזה כמו ע"י מחזה מגדלת אלקה ולכן אמר אחזה ולא אראה והוא ביאור ורעיון יקר, וה נמצא כי דבר אלקים שמענו גם לנחש (בראשית ג, יד) גם לדג (יונה ספ"ב) ומתייחס לקול אלוקים הוא השגת חפץ השם ורצונו בנמצא זה השומע בפרט, אך ראות כבוד אלקים לא מצאנו בנבראים הפחותים, ואדם הראשון קודם החטא היה חומר זך ובהיר ודק אשר לא חצץ מאומה בינו למראה כבוד ד' לכן הלך ערום כי המשכיל הרוחני בל יצטרך לכסות בשר הערוה ושוה לו למקום הנחת תפילין כי לא היתה לו שום תאוה וענין רע.

אך כאשר אכל מעץ הדעת נתהפך לחומר גס מובדל מאמיתת השגתו והתקרבות אלקים וחומר חצץ בכוחות רעים מולידים התאוה והכעס נקימה ודמיונות כוזבים. [וזו כוונה שניה במאמרם ז"ל (ערובין יח:) ק"ל שנה היה מוליד רוחות ושידים] לכן ידעו כי ערומים הם ויתבוששו כי עתה היתה המקום לבשר ערוה, ולכן כתיב (בראשית ג, ח) וישמעו את קול ד' אלקים, רק שמעו קולו ולא ראו כבוד ד', ויקרא ד' איכה ויאמר את קולך שמעתי בגן היינו שמעתי ולא ראיתי כבודך ואירא כי עירום אנכי היינו שחומרי חוצץ ומפסיק ביני לך אבי שבשמים.

והנה מן אז לא מצאנו רק ויאמר ד' אבל לא וירא ד' רק כשבא אברהם לארץ ישראל אז הזדכך חומר עד כי שב כאדם קודם החטא וזה הוא וירא ד' אל אברהם ויאמר היינו שמתחלה ראה אותו וזה כונת הפסוק פה ויבן שם מזבח לד' שלא חצץ החומר מאומה, וכן כונת הפסוק (ר"פ וארא) וארא אל אברהם יצחק ויעקב וכן תמצא אצל כל אחד מהאבות (בראשית כו, ב. לה, ט) וירא אליו ד' ודו"ק היטב.